

„De Freule“, het volgende boek, bracht ten dezen een verandering. Wel was ook daar nog de critiek een belangrijk element, maar in de zielsgeschiedenis van de hoofdpersoon, de freule zelf, was er toch het andere en dat andere maakte dadelijk het boek warmer.

Hier, in „Om Vaders plaats“, is het andere hoofdzaak. In de figuur van Teun, van dominee Stuurman, dominee Plink (de namen hebben steeds in Hogenbirk's boeken een karakteriserende betekenis) krijgt de echte vroomheid gestalte, in haar schuchterheid, zeker, haar moeiten in en door de zwaarigheden van het leven, maar overtuigend en vertroostend.

Daarin ligt voor mijn besef de waarde van dit boek, dat ik dan ook het beste acht uit de Hogenbirk-productie. Wat hier over de bevindelijkheid gezegd wordt, raak ook en scherp soms, hindert bij het lezen niet: het armzalige beeld van Trui versterkt de kracht die er uitgaat van de analyse van Teun's zielsgestalte, de jammerlijke Schriftverdraaiing van dominee Zwamstra vindt haar tegenwicht in de gezonde prediking van dominee Plink. Hier, in dit boek, domineert de liefde, de begrijpende, verklarende, zwakheden-bedeekkende liefde. En door die liefde wordt het boek van een bouwende kracht. Vele eenvoudigen, die zijn als deze Teun, bekommerd, klein, niet bij machte om zich den rijkdom van het geloof te realiseren, zullen aan dit boek wat hebben. Het kan ze troosten, opbeuren, versterken in hun hoop, bekrachtigen in hun vertrouwen en alzo rijke vrucht dragen.

„Nevelijk“ en „Dienstbaren en Vrijen“ waren als geestes. „Om Vaders plaats“ is als de koorde der liefde, die bindt en trekt. En in dat karakter gaat het in betekenis de beide andere voor mijn besef te boven.

C. T.

*) N.V. Gebrs. Zomer en Keunings Uitg. Mij., Wageningen.

III ZIELKUNDE III

„Erfelijk belast“.

Sinds Lombroso heeft de uitdrukking „erfelijk belast“ een zekere vermaardheid gekregen. Men gebruikte den term „erfelijk belast“ in al die gevallen, waarin men ook placht te zeggen, dat de appel niet ver van den boom valt, in gevallen dus waar er een zekere overeenkomst placht te bestaan tusschen het gedrag der ouders en dat der kinderen en dan een overeenkomst in ongunstigen zin.

Sinds het midden van de vorige eeuw heeft men dezen term nog meer kracht pogen bij te zetten door de geschiedenissen van de familie Juke en van de familie Kallikak.

Juke was een dronkzuchtige boschbewoner in

den staat New-York, die om zijn on sociaal gedrag een zekere vermaardheid bezat en aan wien de herinnering nog voortleefde, toen zijn nakomelingen in het vijfde geslacht reeds volwassen waren. Met het oog op het vraagstuk van de erfelijke belasting en niet minder om zekere gegevens te verkrijgen omtrent de psychische erfelijkheid, heeft men den levensloop van Juke's nakomelingen nagegaan. In vijf geslachten had Juke 709 kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen, enz.

Bij deze 709 personen waren 76 misdadigers, 170 publieke vrouwen en 183 levenden van ondersteuning uit de publieke kassen.

Ook van een zekeren Kallikak kon men de familiegeschiedenis gedurende vijf geslachten opteekenen. Kallikak was zelf een volkomen normaal mensch en een kind van gozonde ouders; maar hij huwde met een zwakzinnig meisje en in de vijf volgende geslachten was 85 pct. van de kinderen achterlijk of zwakzinnig in verschillende graad.

Op grond van deze gegevens, waarover bijna in elk boek, dat over erfelijke kwesties spreekt, wordt gehandeld, oordeelde men, dat toch wel met recht van een zekere „erfelijke belasting“ mocht worden gesproken.

Inderdaad kan niet worden ontkend, dat de gegevens omtrent de familie Juke en omtrent de familie Kallikak wel vast staan; en toch behoeft de conclusie allermint zoo somber te zijn als men aanvankelijk op grond van deze gegevens zou meenen. En dat ook, omdat gelukkig talloze andere gevallen bekend zijn, waarbij dronkzuchtigen, die een a sociaal leven leidden, nakomelingen kregen, die schier allen volkomen maatschappelijk onbesproken leefden. En ook omdat het meermalen voorkomt, dat de nakomelingen van achterlijke mannen of vrouwen voor een belangrijk percentage volkomen normaal zijn (op het feit, dat in dit laatste geval de cijfers toch nog vrij ongunstig blijven, komen we later nog terug; trouwens, het begrip „erfelijke belasting“ wordt meer betrokken op moreele dan op intellectuele afwijkingen), maar niet, zooals wij zeiden, in de eerste plaats om deze reden staat de zaak niet zoo ernstig als zij schijnt, bij het vernemen van de geschiedenissen van Juke en Kallikak. Immers, waarover gaat het eigenlijk bij het vraagstuk van de overerving? Inderdaad niet, zooals men dikwijls heeft gedacht, om de erfelijkheid van de eigenschappen zelve. Hoogstens vererft er een speciale aanleg in een bepaalde richting, iets wat ook weer duidelijk is, als wij bedenken, dat een kind, dat door erfelijke invloeden muzikaal is, de muzikale kennis en de muzikale vaardigheid niet erft, maar alleen een bij zonderen aanleg om zich deze kennis en vaardigheid gemakkelijk eigen te maken. Als wij dan ook spreken over erfelijkheid van psychische eigenschappen, dan bedoelen wij daarmee, dat de aanleg in een bepaalde richting erfelijk is. En nu gevoelen wij onmiddellijk, dat er steeds een milieu noodig is om een aanleg tot openbaring te brengen of in een eigenschap om te zetten. Het is natuurlijk ook denkbaar, dat het milieu juist een middel

is om een bepaalden aanleg te onderdrukken. Wij moeten natuurlijk niet denken, dat er niet meer menschen op de wereld zijn met een aanleg om schilder te worden dan die, welke ook daadwerkelijk als schilder naam maakten (waarmede nog weer niet gezegd is, dat alle menschen, die schilderijen maken, ook werkelijk aanleg hadden om schilder te worden). In werkelijkheid staat de zaak zoo, dat er zeker vele talenten nooit openbaar worden, omdat de aanleg door onderscheiden omstandigheden niet als eigenschap voor den dag komt en de oefeningsgelegenheid ontbreekt.

Maar wanneer het nu zoo staat met het erfelijk verband tusschen ouders en kinderen, dan gevoelen wij wel dadelijk, dat, al is het waar, dat onder ongunstige omstandigheden een aanleg tot misdadigheid tot ontplooiing kan komen, het toch evenzeer mogelijk is, dat onder gunstige omstandigheden, door bepaalde zedelijke invloeden, door de kracht van een overtuiging en door andere oorzaken meer een bepaalde ongunstige aanleg kan worden onderdrukt.

Trouwens, één belangrijke factor moet bij een statistiek als die van de familie Juke niet worden vergeten. Ook wanneer de ouders hoogst fatsoenlijk zijn en naar uiterlijke omstandigheden te beoordeelen geen verkeerde erfelijke tendenzen aan het kind medegeven, komt het toch dikwijls voor, dat in een bepaald gezin verschillende kinderen den verkeerden weg op gaan. Ook nu komt het voor, dat meer dan één kind uit een gezin, waar de ouders op geen enkele wijze tot klachten aanleiding gaven, in een tuchtschool of een gevangenis terecht komt; terwijl eveneens uit overigens voorbeeldige gezinnen soms meer dan één dochter als publieke vrouw de straat onveilig maakt. Midde lijkerwijs zijn hier allerlei factoren geweest, die het te betreuren gevolg veroorzaakten, maar nu gevoelt men wel, dat men ook niet het recht heeft bij een familie als die van Juke het immoreels gedrag der kinderen uitsluitend aan erfelijke invloeden toe te schrijven en daar te spreken van „erfelijke belasting“ zonder ook rekening te houden met de mogelijkheid, dat ook indien stam vader Juke een ander geweest ware in zijn leven, er toch misschien bij deze 709 personen nog wel onderscheiden misdadigers en dergelijke zonden zijn geweest.

Zeker geldt dit van de mogelijkheid, dat er verscheidene van de 709 menschen zonden kunnen ondersteund zijn uit de publieke kassen.

Wij zien hier dus, dat men met een conclusie inzake „erfelijke belasting“ altijd uiterst voorzichtig moet zijn, zelfs wanneer statistieken worden aangeboden.

En in ieder geval staat de zaak zoo, dat nimmer de gedachte van de „erfelijke belasting“ iemand tot wanhoop behoeft te brengen. Want stel eens een oogenblik voor, dat er bij hem inderdaad tengevolge van erfelijke invloeden verkeerde tendenzen zouden werken, dan nog behoeft hij niet moedeloos te zijn. Immers er bestaan te zijnen opzichte twee mogelijkheden: of de aanleg kwam bij hem nog niet tot

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHETSEN

Het Kruis van den Holland.

III.

In het vorig artikel werd verhaald, hoe in de oude Christelijke kerk het gebruik opkwam om een kruis te slaan en hoe in het Oude Testament tal van typen van het kruis werden opgemerkt, die men „verborgen kruisen“ noemde.

Sommige geleerden vinden in den ouden Christelijken tijd nog een ander soort van „verborgen kruisen“.

Zij wijzen op verschillende figuren, die men op zegels en ringen, op gereedschappen voor huiselijk gebruik en ook in de grafchriften der catacomben aantreft. Figuren zooals b.v. een +, dat van boven in een P uitloopt, of een T, ook wel een swastika-kruis en nog andere teekenen. Bedoelde geleerden zijn van meening, dat deze figuren en ook het anker-teeken, dat veelvuldig voorkomt, als bedekte aanduidingen van het kruis, als „verborgen kruisen“ moeten beschouwd worden.

Anderen echter zijn van oordeel, dat er voor deze beschouwing geen grond aanwezig is en kunnen niet inzien, waarom de Christenen, die in het kruis-slaan zulk een overvloedig gebruik van het kruisteekenen maakten, het kruis terwille van de heidenen niet zouden hebben voorgesteld zooals het was, maar het in andere figuren zouden verborgen hebben.

Nog even moet de vraag aangeroerd worden of het kruis ook reeds door de schilderkunst werd afgebeeld en of er reeds kruisen van hout of steen vervaardigd werden. Hebben de Christenen in het eerste drietal eeuwen reeds kruisen en kruisjes gehad in hun woningen en bij hun samenkomsten voor den eeredienst?

Zekerheid bestaat hieromtrent niet.

Bekend is dat de heidenen de Christenen er van beschuldigden, dat zij „kruis-aanbidders“ (crucis religiosi) waren. Nu was deze beschuldiging na-

tuurlijk onwaar. In elk geval werd het kruis niet aangebeden of vereerd. Maar 't is mogelijk, dat deze beschuldiging haar oorzaak hierin vond, dat de Christenen niet alleen zoo dikwijls het teeken des kruises maakten, maar ook wel kruisen in hun huizen of vergaderplaatsen hadden. Op de heidense beschuldiging werd door Minucius Felix geantwoord: „wij vereeren geen kruisen, noch wenschen wij ze“. Terwijl Tertullianus zich aldus uitdrukt: „Indien wij misschien kruisen hebben...“

Maar al mogen in de eerste drie eeuwen bij de Christenen reeds kruisen voorgekomen zijn, van een cultus van het kruis was nog geen sprake.

De belijders van Jezus' naam kenden in dien tijd het kruis niet als iets, dat vereerd, maar als iets dat gedragen moest worden, zooals door Minucius Felix is gezegd. De kerk was een ecclesia pressa et cruciata, d.w.z. een kerk onder druk en kruis. Tal van Christenen werden zelfs om hun belijdenis gekruisigd. Soms zelfs met het hoofd naar beneden, gelijk niet alleen van den Apostel Petrus, maar ook van anderen, b.v. van martelaren in Aegypte verhaald wordt.

...

In de vierde eeuw komt er verandering.

Deze eeuw is voor de vereering van het kruis van niet geringe betekenis geweest.

Allereerst moet hier de naam van Constantijn den Groote genoemd worden.

Het is het jaar 312.

Op zijn veldtocht tegen Maxentius, zijn mededinger naar de heerschappij over het westen, wiens leger driemaal zoo sterk is als het zijne, ziet Constantijn, als de zon de middaghoogte reeds overschreden heeft, aan den hemel een lichtend kruis met de woorden: in dit teeken zult gij overwinnen. Daarna verschijnt Christus met het teeken, dat hij aan den hemel gezien heeft, hem des nachts in den droom en zegt hem, dat hij het moet afbeelden en het tot het veldteeken maken, waaronder hij ten strijde trekt.

Zoo verhaalt het de geschiedschrijver Eusebius, een vriend van Constantijn, in zijn boek over Constantijns leven.

Een ander Christelijk schrijver, Lactantius, wijkt eenigszins van Eusebius af. Hij verhaalt alleen, dat Constantijn in den slaap is vermaand, dat hij het hemelsche teeken Gods zou zetten op de schilden en alzo slag zou leveren. Lactantius spreekt dus wel van een hemelsch teeken, door Constantijn in den droom gezien; maar hij zegt niet, dat het teeken reeds eerder aan Constantijn was getoond.

Wat van het verhaal van Eusebius te denken?

Door meer dan een is het kortweg voor een legende verklaard. Maar Eusebius zegt, dat Constantijn het hem zelf heeft medegedeeld. Nu is er ook wel beweerd, dat het geheele verhaal een verzinsel van Constantijn zou wezen. Doch, als men dat zegt, maakt men hem tot een meenedige. Want Eusebius vermeldt, dat de keizer het met een eed heeft bevestigd. Toch behoeven we ook niet aan te nemen, dat in werkelijkheid het kruisteeken met de genoemde woorden aan den hemel heeft gestaan. Wel zegt Eusebius, dat het leger het ook gezien heeft. Maar deze bewering schijnt niet erg geloofwaardig.

We kunnen op de kwestie hier niet breed ingaan. Het is echter mogelijk, dat Constantijn dien middag een glanzende wolkenvorming gezien heeft, die op een groot kruis geleek, en dat de woorden, die hij er bij meende te lezen, product van zijn eigen goedstemming waren. Er zijn meer voorbeelden van wolkenkruisen uit de geschiedenis bekend. Zoo is er omstreeks Kerstmis 1517 in Weimar een purperkleurig wolkenkruis waargenomen, dat als een teeken van God werd beschouwd.

Maar het is ook mogelijk en het lijkt mij niet onwaarschijnlijk, dat wat Constantijn gezien heeft, geheel en al een visioen is geweest.

Constantijn, die staat tegenover een vijand, driemaal zoo sterk als hij, verkeert in een critieken toestand. Hij gevoelt, dat hij zonder Goddelijken bijstand niet zal kunnen overwinnen en dat hij dien bij den God der Christenen heeft te zoeken. Uit die zielsstemming wordt het visioen van het kruis geboren en door den indruk van dit visioen is des nachts de droom in zijn ziel opgekomen.

Na dit visioen en dezen droom heeft Constantijn

ontwikkelde wel tot...
lijker dan...
toch ook...
krachtig...
door Go...
Geest o...
donkere...
leg in h...
belaste...
nade st...

En nu...
leven on...
aanleg e...
zijn zone...

GEE

Bij vr...
ning var...
doen om...
rechte...
Doch...
van den...
blad de...
ik geen...
Ze lui...

1. Is...
Kerken...
vóór de...
korte pr...
laatste...
weggela...
2. Mo...
wordt w...
dienst v...
ook in...
des Woc...
3. Ku...
men, wa...

Wat d...
korte pr...
maals is...
niet alle...
Kerken...

Art...
vrijheid...
Avondm...
manier...
te diene...

Wel v...
uitwend...
schreven...
vermede...
dikatie e...

een met...
naam dr...
barum...

Euseb...
stond vo...
waarvan...
dwarsho...
Van het...
sied me...
de beelt...
wjl bov...
steenen...

Dat n...
chi), de...
Christus...
Grieksch...
den naa...
ding van...
verbind...
teeken...
reeds bi...
breken l...

Vijftig...
alle oor...
Zij wer...
heeft be...
op zijn l...
Hoe i...
wereld!...
van een...
soldaten...
banier v...
au is d...
legersch...

Nog n...
en zijn l...
een plei...
in zijn r...
kruis. E...
„door di...
der man...
den tyra...
nogram...
kruis bij...
Lacinus...